

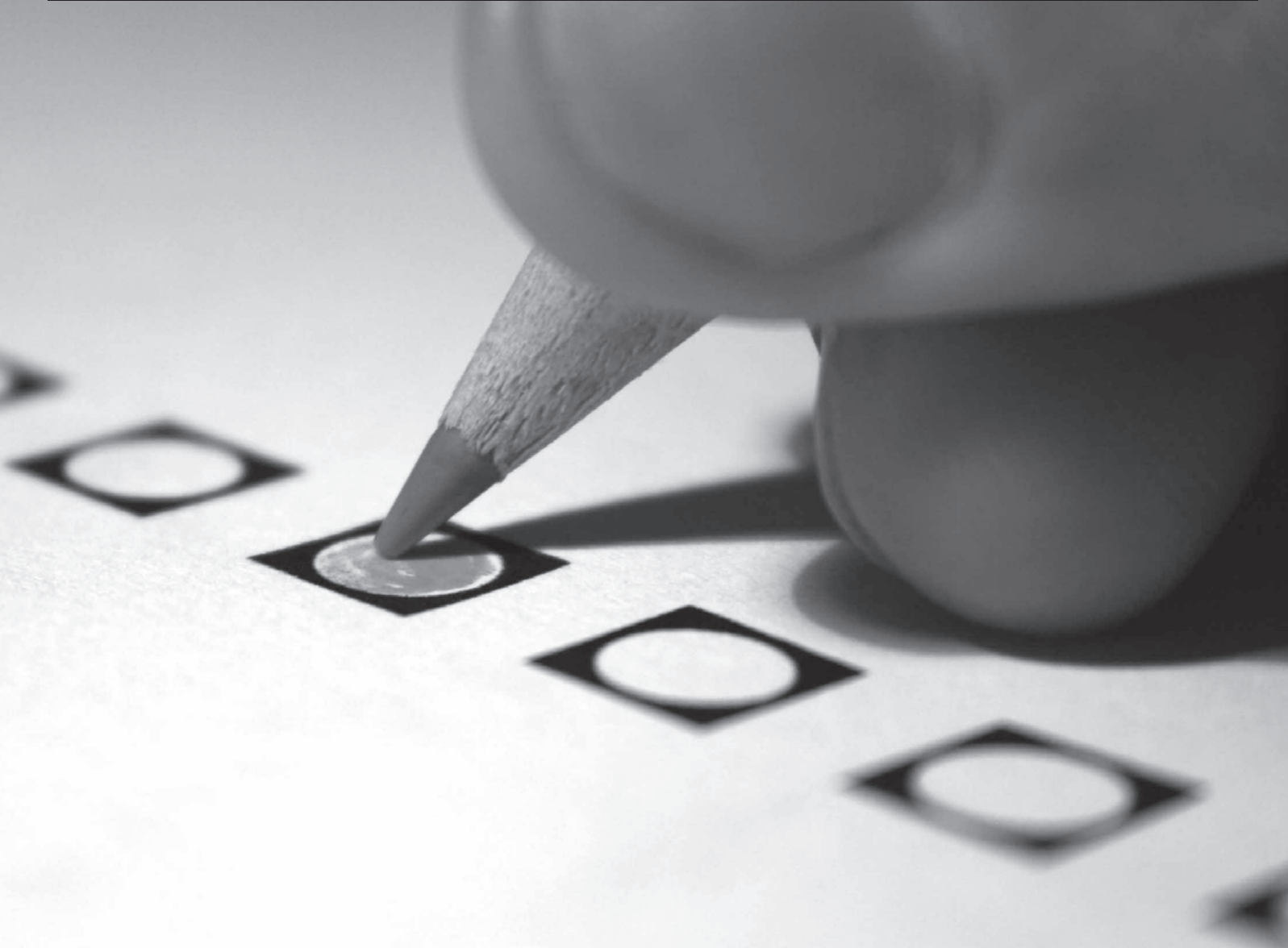
jaargang 38 - prijs € 5,50 - december 2007

8

Macht

Maatschappij & Politiek

vakblad voor maatschappijleer

INHOUD

- 4** **Bazen, groepen en macht**
Sociaal-psychologische aspecten van macht
- 8** **Bestuurders blijven machtig**
Regentendom ook in onderwijs constante factor
- 11** **Leerlingen opvoeden tot democratische burgers**
Maatschappijleerdocent moet inzicht in democratische werkelijkheid bieden
- 14** **Mag ik even afrekenen?**
Optimalisatie van de invloed van burgers
- 15** **Holleeder en het geweldsmonopolie: een strip in woorden**
- 19** **Fundament Maatschappijwetenschappen staat**
Docenten in grote lijnen positief over rapport Schnabel
- 22** **Huub, Huub, hoera!**
Reactie op geschiedschrijving Huub Philippons

RUBRIEKEN

- 3** **Geknipt & geschoren**
- 17** **Lesmateriaal**
Macht
- 27** **Ingezonden**
- 28** **Grom**
- 29** **NLVM**
- 30** **Signalementen**

Vraag leerlingen eens op te schrijven wat zij onder *macht* verstaan en waar zij dat begrip mee associëren. Dat levert zeer uiteenlopende omschrijvingen en associaties op en veel voer voor discussie. Toen de redactie van *Maatschappij & Politiek* besloot van macht het thema van dit nummer te maken en over mogelijke artikelen discussieerde, bleek eveneens dat ieder redactielid zo zijn eigen gedachten over macht had en over wat met dat thema te doen. We besloten het thema met de grootst mogelijke individuele vrijheid te benaderen. Het resultaat is een nummer waarin macht op zeer uiteenlopende wijzen aan de orde komt, zoals de bijdrage die de sociale psychologie aan begrip van macht en verwante zaken als gehoorzaamheid en groepsdruk levert. Of Wolter Blankerts kritische analyse van het nieuwe regentendom, dat, niet in de laatste plaats in het onderwijs, de knollen van het eigen welvaren voor citroenen van algemeen belang verkoopt. Hoe je met een eenvoudige simulatie in de klas leerlingen kunt laten ervaren hoe het voelt te worden benadeeld door anderen die de macht hebben gekregen om dat te doen, legt Matthijs van Waveren in het lesmateriaal uit. Lieke Meijs gaat in op de conclusies van een onderzoek naar de attitude jegens democratie van jongeren en komt met een idee om leerlingen te confronteren met de weerbarstigheid van het politieke systeem, als het gaat om democratische participatie. Meijs vroeg en kreeg een reactie op haar artikel. Stemmen is democratische participatie, maar de invloed van de kiezer is beperkt. Dat roept de vraag op hoe kiezers de invloed van hun stem kunnen maximaliseren. Het artikel dat die vraag tracht te beantwoorden concludeert dat kiezers meer informatie over de *track records* van politici en partijen verdienen. Een idee voor de makers van de *StemWijzer*?

Hans van der Heijde

Havo/vwo-profielen

NVLM

Het is onverstandig om de studieprofielen voor havo en vwo weer overhoop te halen. De staatssecretaris van Onderwijs Marja van Bijsterveldt moet de ideeën van het bedrijfsleven daarom lekker in de la laten, schrijft Coen Gelinck namens docenten Maatschappijleer. [Op pagina 29 van deze *Maatschappij & Politiek* vindt u de tekst van de opinie van de secretaris van de NVLM, red.]

(Bron: *Trouw*, 20 oktober 2007)

Ontgrijzing

Columnist Leo Prick is ervan overtuigd dat minister van Onderwijs Ronald Plasterk veel minder nodig heeft om de salarissen weer op een aantrekkelijk niveau te brengen, dan algemeen wordt verondersteld. Het lerarentekort is het gevolg van de vergrijzing. Het duurt voor leraren ongeveer twintig jaar voor ze hun maximumsalaris bereiken. Vergrijzing leidt dus tot hoge personeelskosten. De komende jaren zullen leraren massaal met pensioen gaan. De uitstroom van leraren betreft vooral ouderen. Die uitstromende oudere leraren zullen in de regel worden opgevolgd door jonge, beginnende docenten. Het onderwijs gaat de komende jaren dus ontgrijzen. De gemiddelde leeftijd wordt daarmee lager met als gevolg dat de gemiddelde personeelskosten omlaag gaan. Dat schept ruimte om over diezelfde hele linie de salarissen te verhogen.

Het probleem nu is dat, als gevolg van de lump sum-financiering, die ontgrijzingsgelden onzichtbaar blijven. Ze

gaan naar de onderwijsinstellingen, waar de besparingen voor andere zaken dan personeel worden gebruikt. Het gaat hier om een ontwikkeling die nu al bezig is zich te voltrekken: van de beschikbare gelden gaat een steeds kleiner deel naar de personele kosten voor het onderwijzend personeel. Die extra miljard die Rinnooy Kan bepleit, is er deels al; alleen wordt die aan andere zaken besteed. (Bron: *NRC Handelsblad*, 26 oktober 2007)

Onderzoek naar schooladviezen

Een op de tien basisschoolleerlingen krijgt een te laag advies voor het voortgezet onderwijs. Met name de prestaties van kinderen van laagopgeleide ouders worden te laag ingeschat. Dat blijkt uit een onderzoek van de Onderwijsinspectie. In het rapport staat dat allochtone leerlingen niet vaker een lager advies voor het voortgezet onderwijs krijgen dan autochtone leerlingen. De te lage schooladviezen treffen, aldus de Onderwijsinspectie, niet zozeer de kinderen van allochtone komaf, maar wel de kinderen van laagopgeleide ouders.

(Bron: *Provinciale Zeeuwse Courant*, 31 oktober 2007)

Bemiddeling scholier bij conflicten

Leerlingen moeten meedenken om de regels op school te handhaven. Bij conflicten kunnen zij een rol spelen.

Dat stelt de Algemene Onderwijsbond (AOB) in een gepresenteerd stappenplan voor het veiligheidsbeleid op school. Agressie tegen medewerkers in het onderwijs en geweld tussen leerlingen onderling lijken er tegenwoordig bij te horen, stelt de bond vast. Dat klimaat heeft een negatieve invloed op de aantrekkelijkheid van werken in het onderwijs, aldus de AOB.

Uit recente incidenten komt volgens de bond vaak een gebrek aan collegiale steun en steun vanuit de schoolleiding naar voren. De schoolleiding wordt verweten dat regels en protocollen vaak niet worden gehandhaafd.

Dat een schoolveiligheidsplan moet, is naar de mening van de AOB een wat passieve benadering. Het is meer motiverend voor leerlingen, leraren en directie als zij de risico's kennen die op de eigen school aanwezig zijn. Wanneer ook nog kan worden aangegeven dat die risico's zonder hoge kosten en zonder ingewikkelde procedures zijn te vermijden, dan zal dat verhaal anderen kunnen overhalen mee te doen.

Incidenten op school waarbij politie en Justitie worden ingeschakeld, waren voor onderwijsadviesbureau KPC aanleiding om de samenwerking van politie en Justitie met scholen te bespreken. Veel onderwijzers weten zich geen raad met geweldadige leerlingen en de politie weet niet hoe het op school toegaat.

(Bron: *ANP*, 1 november 2007)

Bazen, groepen en macht

HANS VAN DER HEIJDE

Macht is overal. Ook intermenselijke relaties hebben een machtsaspect. In de Sociale Psychologie wordt er dan ook veel onderzoek naar gedaan en daarom mag deze wetenschap niet ontbreken in een thema-nummer over macht, zij het dat dit [artikel](#) van Hans van der Heijde niet meer dan een greep uit het rijke aanbod kan zijn.

Lang geleden, tijdens een etentje, aangeboden aan zijn zeven personeelsleden met hun wederhelften, zei de baas van mijn vrouw ineens op gedragen toon: 'Ik heb, noch wil macht over mijn personeel. In mijn bedrijf zijn wij volstrekt gelijkwaardig'. Ik schoot in de lach, te laat, want pas na zijn geërgerde blik, bedenkend daarmee de carrièrekansen van mijn vrouw in dit bedrijf geweld te hebben aangedaan. Ik was trouwens de enige die lachte, kennelijk wisten de anderen al dat je, na een dergelijke ridicule enormiteit van de baas, hem maar beter bewonderend en gehoorzaam toeknikte.

Melde gehorsamst!

In 1984 verrichtten de Nederlanders Wim Meeus en Quinten Raaijmakers experimenteel sociaal-psychologisch onderzoek naar gehoorzaamheid. Proefpersonen werd opgedragen sollicitanten (rolspelende medewerkers van de onderzoekers) die een test moesten afleggen, tijdens het beantwoorden van de testvragen te storen en zenuwachtig te maken. De proefpersonen beseften dat de sollicitanten daardoor slechte resultaten konden boeken en mogelijk de gewenste baan dus niet zouden krijgen. Meer dan 90 procent van de proefpersonen voerde desondanks alles uit wat de proefleider hen opdroeg. Er werd dus een hoge mate van gehoorzaamheid gevonden, net als bij soortgelijke onderzoeken, denk aan het huiveringwekkende experiment van Stanley Milgram waarbij proefpersonen werd opgedragen onzichtbare *leerlingen* bij foute antwoorden (tot zeer zware) stroomstoten toe te dienen. De meesten deden dat.

Mensen hebben een sterke neiging tot gehoorzamen, geplaatst in situaties waaraan ze macht aan de opdrachtgever toekennen. In de Sociale Psychologie worden verschillende bases van macht onderscheiden: belonings- en bestrafingsmacht, legitieme macht, referentiemacht, deskundigheidsmacht en informatiemacht. In het bovenbeschreven experiment gaat het vooral om legitieme macht: volgens de proefpersonen heeft de proefleider de bevoegdheid bepaald gedrag voor te schrijven en hebben de proefpersonen dat te respecteren.

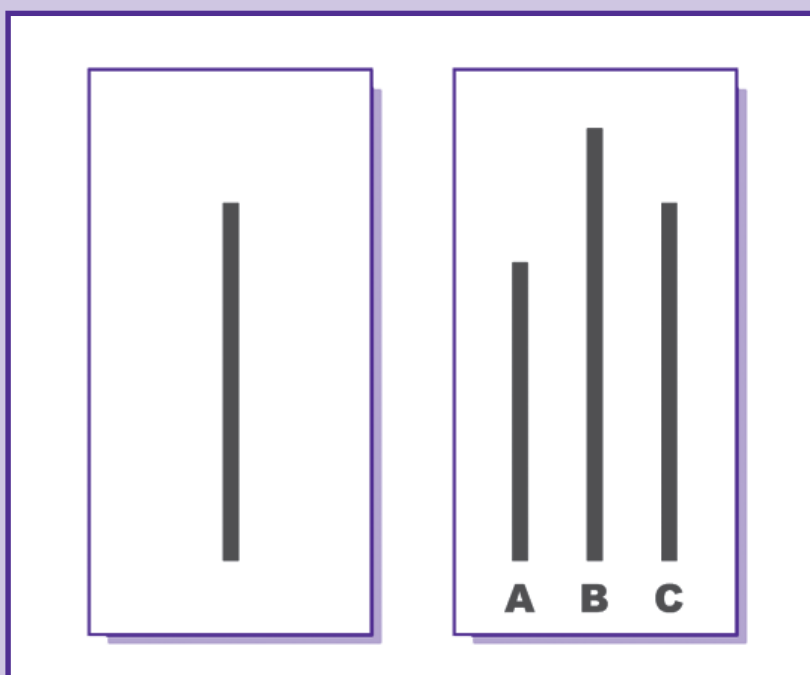
Macht en invloed

Macht is hier en ook in het algemeen: beschikken over de mogelijkheid een ander/anderen iets te laten doen (vinden/voelen), of juist niet te laten doen, los van de vraag of die ander/anderen dat zelf ook wil/willen. Beschikken over die mogelijkheid wil nog niet zeggen er ook gebruik van maken. Als macht werkelijk

wordt gebruikt, wordt van invloed gesproken: macht is potentiële invloed. Bij macht gaat het vrijwel nooit om een machthebbende en een machteloze: machtsrelaties zijn weliswaar meestal asymmetrisch (macht is ongelijk verdeeld), maar ook de *ondergeschikte* heeft macht. Iedere leerkracht weet dat leerlingen over de belonings- en bestraffingsmacht beschikken om het hem, en zijn beroepsuitoefening, naar believen aangenaam of hoogst onaangenaam te maken. De neiging tot gehoorzamen geeft niet altijd de doorslag.

Macht van de groep

Groepen hebben macht over hun individuele leden en beïnvloeden die, ook als de relaties binnen die groepen flinterdun zijn en op zichzelf geen machtsongelijkheid vertonen. Groepen (of een groepsmeerderheid) oefenen druk uit tot uniformiteit. Dat zou conformismedwang kunnen worden genoemd. Er is echter ook sprake van conformismedrang: individuen zijn geneigd zich aan de groep aan te passen. Neem het experiment van Solomon Asch. Tien personen, waarvan negen rolspelende medewerkers en één nietsvermoedende proefpersoon, zitten in een ruimte bijeen. Ze krijgen de simpele opdracht te zeggen welke van steeds drie getoonde lijnstukken even lang is als een getoond standaardlijnstuk: een van de drie komt daar goed zichtbaar mee overeen. De negen rolspeleers antwoorden steeds als eersten, de proefpersoon als laatste. Van de achttien beurten geven de rolspeleers zes keer het goede en twaalf keer een fout antwoord. Wat doet de proefpersoon? Van alle proefpersonen gaf een kwart steeds het goede antwoord, zich niets aantrekkend van de meerderheid van de groep. Driekwart gaf ten minste eenmaal een fout antwoord, dat overeenkwam met het antwoord van de meerderheid. In totaal was ongeveer eenderde van de antwoorden van de proefpersonen fout.

Het lijnstukexperiment van
Solomon Asch.

Leerlingen uit havo-4 en vwo-4 van het Montessori Lyceum Amsterdam gaven hun eigen definitie van macht. Hieronder vindt u een kleine selectie.

Macht is ...

- ... vermogen om andere mensen te beïnvloeden en geld kan daarbij belangrijk zijn om te hebben.
- ... waar vrijwel iedereen naar verlangt.
- ... de illusie van het beslissen over de levens van andere mensen.
- ... iets dat je krijgt, niet iets dat je hebt.
- ... relatief.
- ... zoveel.
- ... iets dat men denkt te hebben.
- ... dat mensen doen wat jij zegt.
- ... een kracht die je je zinnig geeft.
- ... de media.
- ... autoriteit.
- ... zelfvertrouwen.
- ... een stom woord.
- ... manipulatie.
- ... het gedrag van mensen kunnen beïnvloeden, ook al accepteren deze mensen dat niet.

Groupthink

Het onderzoek van Asch is vele malen gevarieerd, met onder andere als resultaat het inzicht dat het groepsconformisme sterker is, naarmate de cohesie in de groep sterker is, het lidmaatschap van de groep aantrekkelijker voor de leden is en de groep meer prestige heeft.

Als een groep die kenmerken in hoge mate vertoont, doet zich het gevaar van *groupthink* voor: de neiging van de individuele leden afwijkende meningen en standpunten in te slikken – zeg maar zichzelf te censureren – om de eenheid niet te ondermijnen en de goede sfeer niet te verstoren. Onderzoek (nu eens niet van experimentele aard) naar het besluit van de regering van de Amerikaanse president John F. Kennedy tot een invasie op Cuba, kwam tot de conclusie dat *groupthink* daarbij een belangrijke rol heeft gespeeld. Die invasie – het Varkensbaai-incident – was een compleet fiasco. Tijdens de discussies die aan het besluit voorafgingen, was al duidelijk dat Kennedy voorstander was van een invasie en dat een meerderheid hem daarin steunde. Arthur Schlesinger, als adviseur van Kennedy aanwezig, zei later dat hij ernstige twijfels had, maar die twijfels niet durfde te uiten, omdat hij niet kritisch en aanmatigend wilde zijn in deze, politiek bevlogen groep. In de wandelgangen informeerde hij minister van Buitenlandse Zaken Dean Rusk over zijn twijfels en op zijn beurt lichtte hij minister van Justitie Robert Kennedy in. Deze nam Schlesinger apart en zei hem dat het te laat was voor twijfels en het er nu op aankwam unaniem achter een besluit tot een invasie te staan. Schlesinger stemde overigens tegen, maar wel als enige.

President Kennedy leerde uit het Varkensbaai-fiasco wel een sociaal-psychologische les. Toen hij niet veel later opnieuw een belangrijk besluit over Cuba moest nemen – namelijk wat te doen aan de Russische atoomraketten – nam hij niet voorshands openlijk een standpunt in en stimuleerde hij in zijn kabinet twijfels en onderlinge kritiek te uiten.

De kans is groot dat onderzoek naar het besluitvormingsproces voorafgaand aan de invasie van Irak ook tot een *groupthink*-conclusie zal voeren: Kennedy's zo duur betaalde les lijkt niet door George W. Bush *cum suis* ter harte te zijn genomen.

Wat zou een parlementaire enquête naar het Nederlandse besluit om troepen te sturen in dit verband hebben opgeleverd?

Leiderschap

Mensen streven naar macht, wil het cliché. Als mensen in hiërarchische organisaties op dat streven worden onderzocht, blijkt echter dat dat moet worden afgezwakt: mensen streven naar een beetje meer macht. Lang niet iedereen wil naar de top, één treetje hoger is al voldoende en voor lang niet iedereen geldt dat hij bereid is zich daarvoor in het strijdperk te begeven.

Onderzoek naar leiderschap heeft niet veel meer opgeleverd dan wat al bij oppervlakkige beschouwing wordt geopperd, behalve dan misschien dat twee dimensies bij het (h)erkennen van leiderschap eruit springen: consideratie en structurering.

Met *consideratie* wordt bedoeld het vermogen en de bereidheid op een vriendelijke manier met ondergeschikten om te gaan, hen vertrouwen te schenken,

maatregelen uit te leggen, te luisteren en ze te laten meedenken en zelfs mee te laten beslissen. Pas op: het gaat hier om een subjectieve indruk van die ondergeschikten. Tussen beeld en werkelijkheid kunnen verschillen bestaan.

Structureren betekent de bepaling van de groepsstructuur, vaststelling van doelen en verdeling van taken en verantwoordelijkheden. Gaan die twee talenten samen in één persoonlijkheid? Misschien, maar zo niet, dan moet opnieuw worden bedacht dat het om een subjectieve beoordeling gaat. Imago speelt hierbij een belangrijke rol: een minister die in eigen ambtelijke en regeringskringen als brokkenpiloot wordt gekwalificeerd, kan door vele burgers toch als krachtig structurerend leidersfiguur worden gezien.

In dit verband is het interessant te kijken naar leiders die ook zelf weer ondergeschikten zijn: het zogezegde middenmanagement. Consideratie van deze leiders wordt vooral op prijs gesteld door hun ondergeschikten, structureren vooral door hun bovengeschikten. Neem de proef op de som en onderzoek dit aan de hand van uw locatiedirecteur, die immers een dergelijke positie inneemt.

Machtsmiddelen

Als macht een aspect van alle intermenselijke relaties is, dan zijn ook machtsmiddelen dat. Kennis is macht en geld, status, goederen en diensten zijn dat ook, omdat ze uitruikbaar zijn en degene die ze niet heeft – maar wel wil hebben – afhankelijk is van degene die erover kan beschikken. Heeft u wel eens stilgestaan bij het feit dat ook liefde, vriendschap en affectie dat in het algemeen zijn, in die zin dat ze deel uitmaken van afhankelijkheidsrelaties? ■

Illustratie: Anneke Gast

Regentendom ook in onderwijs constante factor

Bestuurders blijven machtig

WOLTER BLANKERT

Bestuurders in de geprivatiseerde overheidssectoren vertonen een frappante overeenkomst met de regenten van vroeger. Zij benoemen elkaar en hebben indirect invloed op hun eigen bezoldiging. De uitoefening van democratische controle op deze machtige groep die een behoorlijk deel van de overheidsfinanciën onder beheer heeft, is moeilijk. In deze **beschouwing richt Wolter Blankert zich ondermeer op het regentendom in het onderwijs.**

De regenten waren de ongekozen bestuurders uit de zeventiende en achttiende eeuw. Door het afzweren van de vorst was de eigenlijke macht bij deze zelfbewuste heren terechtgekomen. In de achttiende eeuw kregen zij een slechte naam, door elkaar te benoemen (coöptatie) en te bevoorstellen (zelfverrijking) en doof te zijn voor invloeden van buiten. Zij lieten zien dat het eigenbelang gaat prevaleren als men zelf toegang tot de staatsruif heeft. Sindsdien heeft *regentendom* een slechte klank behouden. De negentiende eeuw bracht een centraal bestuurd koninkrijk. Zichzelf verrijkende regenten werden geleidelijk vervangen door benoemde ministers en burgemeesters, die werden ondersteund door in principe onkreukbare ambtenaren en een van bovenaf vastgestelde salarisschaal kenden,

waarvan nooit werd afgeweken. Vanaf 1848 gingen zij deel uitmaken van een democratisch bestel. De Tweede Kamer controleerde de gang van zaken op landelijk niveau, de gemeenteraad op gemeentelijk niveau.

Gemeenteraad

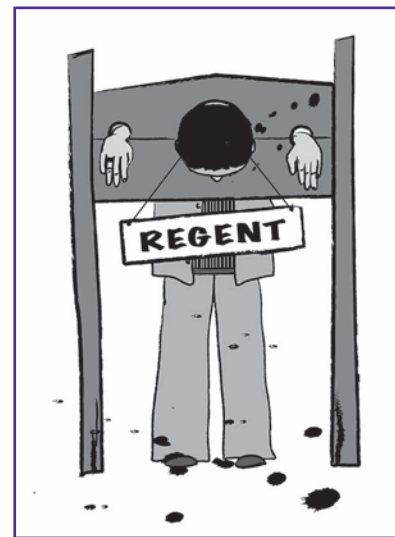
Een leraar op een openbare school werd door de gemeenteraad benoemd om elke vorm van vriendjespolitiek tegen te gaan. In kleinere gemeenten had dat werkelijk betekenis. De rector kon iemand voordragen, maar de gemeenteraad besliste. De aldus benoemde leraar bezat zo een zekere onafhankelijkheid tegenover zijn superieur, die hij niet erkentelijk hoefde te zijn voor de benoeming en die zeker niet over zijn ontslag besliste.

Buiten het openbaar bestuur bleven

er vele vormen van *regentendom* bestaan. Regenten zwaaiden de scepter over particuliere instellingen als wees- en ziekenhuizen en over steeds meer scholen. Vanwege de slechte klank van de naam ging men zich steeds vaker *bestuurder* noemen. Over veel vrij besteedbaar geld beschikten deze instellingen niet, waardoor de functie van bestuurslid meestal een onbezoldigde erebaan werd. Bestuursleden waren idealisten, regenten behoorden tot een corrupt verleden.

Jaren zestig

In de roerige jaren zestig van de vorige eeuw was *regent* dan ook een scheldwoord, gericht tegen onkreukbare overheidsdienaren die zich van de samenleving zouden hebben afgesloten. Bij de Amsterdamse burgemeester, Gijs van Hall telde zijn roemrijk verzetsverleden niet meer, maar werd zijn *regentenmentaliteit* hem zwaar aangerekend. Als *typische regent* stond hij niet open voor inspraak en daarom diende hij het veld te ruimen. Andere bestuurders volgden, maar de meesten pasten zich aan door een of andere vorm van inspraak te formaliseren.

Illustratie: Anneke Gast

De jaren zeventig waren de jaren van medezeggenschap. Studenten kregen het nodige te vertellen en ook heel wat scholen werden gedemocratiseerd. Aanvankelijk hield dat in dat leraren een grote vrijheid kregen, maar daar werd weer een domper op gezet toen ook leerlingen en ouders hun aandeel in de medezeggenschap opeisten.

Corrupte vaksecties

De jaren tachtig zetten in met economische tegenspoed. Geslaagde managers herwonnen prestige. Scholen lieten de keerzijde van medezeggenschap zien. De vaksecties op de meeste scholen hadden met succes het benoemingsrecht voor nieuwe collega's opgeëist. Nu vanwege krimpende scholen de dreiging van ontslag in de lucht hing, telde alleen nog het rauwe eigenbelang. Als zich toch een vacature voordeed, gold als eerste eis dat de nieuwkomer geen bedreiging voor de zittende leerkrachten mocht vormen. Hoe minder dienstjaren, des te beter en er diende ook geen sprake te zijn van een bevoegdheid voor meerdere vakken. Om deze corrupte praktijk van dienst te zijn, opende de overheid de mogelijkheid om een lesbevoegdheid *af te zweren*. Een econoom (ook in die tijd van overschot aan leerkrachten tamelijk schaars) tekende een stuk waarin hij definitief afstand van zijn maatschappijleerbevoegdheid deed. Zo niet, dan blokkeerde de sectie Maatschappijleer zijn benoeming.

Wat heeft dit met het onderwerp te maken? Een illustratie dat men, *op alle niveaus*, mensen niet de kans moet bieden ongecontroleerd hun eigenbelang te vermengen met het belang waarvoor zij worden betaald.

Privatisering

De jaren negentig lieten een enorme opwaardering van het vrije ondernemerschap zien, waardoor privatisering als de oplossing van vele knelpunten gold. De salarissen van topmanagers schoten omhoog. De directie van een bedrijf (of Raad van Bestuur) en de Raad van Commissarissen hebben altijd grote gelijkenis met het aloude regentendom vertoond.

In de eerste plaats de coöptatie. Het zittende bestuur vult zichzelf aan en aantrekkelijke posten rouleren veelvuldig in een beperkte kring. Tevens wordt invloed uitgeoefend op het eigen salaris, met een opwaartse trend als vanzelfsprekend gevolg. Bij het bedrijfsleven zijn er ook andere invloeden. Een bestuurder die zichzelf niet weet te bewijzen zal, al of niet met een gouden handdruk, het veld moeten ruimen. Winstcijfers en koersverloop zijn tamelijk objectieve criteria voor de mate van succes.

Balkenende-norm

Bij geprivatiseerde overheidsinstellingen ontbreken die laatste criteria meestal en ook de bezoldigingen zijn onvergelijkbaar. Dat neemt niet weg dat zodra een instelling zich aan het keurslijf van de ambtenarenschalen heeft ontworsteld, de bestuurders tot de conclusie komen dat hun eigen salaris niet marktconform is. Op welke markt ze doelen hoeven ze niet nader uit te leggen, omdat de controlemechanismen ontbreken. Bij sommige instellingen leidde dat tot een algemene salarisverhoging, maar bij de meeste organisaties profiteerde alleen de top van de nieuw verworven vrijheid.

Ook binnen het onderwijs heeft deze ontwikkeling zich in zekere mate voorgedaan, al gaat het bij de buitenspo-

rige salarissen om een bescheiden aantal. Het probleem is ook hier dat eigenbelang en het belang waarvoor men is ingehuurd, soms moeilijk van elkaar zijn te onderscheiden. Als de leiding van een bedrijf bij een overname miljoenen ontvangt, kan men niet verbaasd opkijken als dit de beste oplossing wordt gevonden. Als een fusie van scholen de mogelijkheid opent de salarissen van de leiding op te trekken, ligt het voor de hand dat die ervan overtuigd raakt dat het algemeen belang daarmee is gediend. De bedragen zijn onvergelijkbaar, het mechanisme niet. Het is even wonderlijk als onbegrijpelijk dat de Tweede Kamer bij de privatisering van overheidsinstellingen de handhaving van de ambtenarschalen niet als eis

heeft gesteld. Nu kost het de grootste moeite om iedereen weer terug in het hok van de Balkenende-norm te krijgen.

Regenten

Menig hogeronderwijsinstelling en ROC, en mogelijk enkele instellingen binnen het voortgezet onderwijs, vallen buiten die norm. Binnen het onderwijs heeft de salarissprong zich uitsluitend afgespeeld binnen het topmanagement, bij centrale directies van mammoetinstellingen. Leraren noch gewone schoolleiders hebben voordeel gehad van de verandering. Centrale raden of colleges van bestuur – de benaming doet er niet toe – vooral binnen het hbo en mbo, vertonen niet zelden de bekende

overeenkomst met het regentendom van weleer: echte of pseudo-coöptatie, de mogelijkheid het eigen inkomen op te krikken, soms de gelegenheid om een legale greep te doen uit de kas die door de overheid aan de instelling is toevertrouwd. De *beloning* van Jo Ritzen is breed in de publiciteit gekomen, maar staat niet op zichzelf. Dat blijkt trouwens uit de verontwaardigde reactie van zijn superieuren, over die publiciteit; en niet te vergeten de grote afstand, soms de totale vervreemding, van het eigenlijke werk. Extra geld voor leraren is prachtig, maar de schoolbesturen gaan over de verdeling ervan – tenzij er heel strikte voorwaarden worden gesteld, maar dat druist in tegen de zelfstandigheid van de instellingen. ■

E PLURIBUS UNUM:

Eenheid en verscheidenheid in Amerika in het verkiezingsjaar 2008

Wat: Atlantische Onderwijsconferentie

Wanneer: Woensdag 30 januari 2008

Waar: Academiegebouw (Domplein), Utrecht

Voor wie: Docenten (in opleiding) aardrijkskunde, geschiedenis en maatschappijleer en overige geïnteresseerden

Kosten: € 75,- p.p., indien samen met collega € 125,- totaal (studenten € 10,- *)

OCHTENDPROGRAMMA

Plenaire lezingen en discussie over de volgende onderwerpen:

The Legacy of the Civil Rights Movement: one or two nations? Prof. Adam Fairclough

American Leadership in Arts: the Presidential Libraries as a case study Kate Delaney

Amerika en de wereld na de George W. Bush Prof. Ruud Janssens

Watermanagement in de VS: 'Katrina' en het Nederlandse bedrijfsleven Ir. René Zijlstra

MIDDAGPROGRAMMA

Keuzeprogramma bestaande uit de volgende workshops:

Blues en politiek in de VS Dr. Guido van Rijn

De Amerikaanse verkiezingen en de media Robert de Oude

De Amerikaanse verkiezingen geanalyseerd met GIS Harry van den Berg en Theo Hoebink

Hoe leren Amerikaanse leerlingen over de verkiezingen? Nader te bepalen spreker

Meer informatie: T. 070-3639495 / E. atlcom@xs4all.nl / www.atlantischecommissie.nl

Atlantische Commissie / Bezuidenhoutseweg 237-239 / 2594 AM Den Haag

* Op vertoon van collegekaart, geldt alleen voor voltijd studenten

Maatschappijleerdocent moet inzicht in democratische werkelijkheid bieden

Leerlingen opvoeden tot democratische burgers

LIEKE MEIJS

De uitspraak van hoogleraar Maatschappelijke Opvoedingvraagstukken Micha de Winter dat 'democratie niet aangeboren is maar aangeleerd' spreekt Lieke Meijs zeer aan. Bedreiging van de democratie kan volgens De Winter alleen maar worden tegengegaan door nieuwe generaties Nederlanders democratisch op te voeden en zo hun democratische gezindheid te vergroten. In deze [onderzoeksevaluatie](#) nodigt Meijs maatschappijleerdocenten hiertoe uit.

Jongeren hebben redelijk veel kennis over democratie, zo bracht recent onderzoek aan het licht, maar hun houding jegens democratie is zorgwekkend. *Jonge burgers en democratie*, luidt de titel van de publicatie over de uitkomsten van het onderzoek, dat is bedoeld als ondersteuning voor nieuw of lopend beleid op het gebied van burgerschap en democratische vorming en participatie.¹

Met mijn maatschappijleerbril op vraag ik me af wat de uitkomsten over de resultaten van de lessen Maatschappijleer zeggen?

Kennis over democratie

Het onderzoek is uitgevoerd onder jongvolwassenen (18–25 jaar), die

derhalve allemaal maatschappijleerlessen over democratie hebben gehad. Ze weten een heleboel: een ruime meerderheid weet welke personen of organen rechtstreeks worden gekozen en welke niet. Acht van de tien respondenten weten dat handtekeningenacties kunnen worden gevoerd en dat kan worden gedemonstreerd, maar dat het niet mogelijk is om via een referendum een nieuwe regering te kiezen. Maar liefst 89 procent weet dat burgers politici kiezen die hen vertegenwoordigen en dat een wet is aangenomen als een meerderheid van de Kamerleden daarmee instemt. De meeste onderzochten kennen de verschillen tussen democratie en dictatuur, weten dat in

Jongeren bemoeien zich met de politiek (Foto: Europese Unie)

een democratie de meerderheid rekening houdt met de wensen van de minderheid en dat in een democratie journalisten zich kritisch over politici kunnen uitlaten.

Wat minder scoren de jongvolwassenen op vragen over de scheiding der machten. Slechts iets meer dan de helft weet dat de belangrijkste reden hiervoor is dat niet teveel macht bij dezelfde partij komt te liggen. Meer dan eenderde van de respondenten voert als belangrijkste reden aan dat er machtscheiding is omdat voor elke macht specifieke kennis nodig is. Ook bij de verhouding tussen Tweede Kamer, rechters en regering valt op dat een aanzienlijk deel het antwoord niet weet of een verkeerd antwoord geeft. In het themanummer over rechtsspraak (*Maatschappij en Politiek* nummer 6, oktober 2007) werd hier al uitvoerig op ingegaan.

Twijfels over politici

Het tweede deel van het onderzoek naar de houding van de jongvolwassenen tegenover democratie laat zien dat een ruime meerderheid interesse toont in (het functioneren van) democratie en gematigd positief is over de manier waarop Nederland zich ontwikkelt. Gevraagd naar het belangrijkste aspect van democratie is het meest gegeven antwoord dat iedereen voor de wet gelijk is en dat iedereen het recht heeft om voor zijn of haar mening uit te komen.

Over politici zijn jongeren veel minder positief. Door jongeren wordt sterk getwijfeld aan de moraal van politici: 'die beloven meer dan ze waar kunnen maken'. De meerderheid heeft ook niet het idee dat politici gewone mensen vertegenwoordigen. Over de competenties van politici heeft ongeveer de helft twijfels: 'politici begrijpen niet wat er in de samen-

leving speelt'. Al met al genieten politici beduidend minder vertrouwen dan bijvoorbeeld rechters of, zelfs, de pers. Of er een direct verband met een andere uitkomst van het onderzoek is – namelijk dat de animo van jongeren om actief te worden in een politieke partij bedroevend laag is (4 procent) – is niet duidelijk, maar het ligt wel voor de hand. Er zijn meerdere mogelijkheden voor bemoeienis met politiek. Onder de 47 procent die aangeeft wel aan een politieke activiteit te hebben deelgenomen is de handtekeningactie het meest gegeven antwoord (38 procent). Hier lijkt nog een mooie taak voor maatschappijleerdocenten weggelegd: verplicht iedere leerling om voor het vak Maatschappijleer minstens één politieke activiteit te ondernemen, laat de leerling de geleerde kennis aan de werkelijkheid toetsen en laat ze verslag doen van de weerbarstigheid ervan. Pas dan krijgen leerlingen inzicht in de complexiteit van democratische werkelijkheid en verdwijnt de roze wolk van de theorie. Dat gebeurt ook met het rijexamen. Pas het praktijkdeel bewijst of een kandidaat die alle theorievragen goed beantwoordde ook aan het verkeer kan deelnemen. ■

Noot

1. Binnema, H., e.a., *Jonge burgers en democratie, Kennis, houding en vaardigheden*, Veldkamp, Amsterdam 2007.

Reactie op artikel van Lieke Meijs

Ja, maar...

Daartoe uitgenodigd door Lieke Meijs plaats ik graag enkele kanttekeningen bij de conclusies die zij trekt uit het geciteerde onderzoek naar kennis, houding en vaardigheden van jongeren met betrekking tot democratie. Dat onderzoek toont aan dat het met de kennis van de Nederlandse parlementair-democratische instituties wel meevalt, maar ook dat jongeren een tamelijk negatieve attitude koesteren jegens politici. Eerlijk gezegd concludeer ik daaruit dat ze dus ook over een redelijke hoeveelheid kennis over politici beschikken.

Dat het onderwijs en daarbinnen met name Maatschappijleer een belangrijke taak heeft bij het aankweken van een op democratische leest geschoeid burgerschap, lijkt mij evident. Dat mag echter niet worden verward met het aankweken van een positieve attitude jegens het Nederlandse staatsstelsel en de wijze waarop partijen en politici daarbinnen functioneren. Bij het democratische gehalte van dat staatsstelsel kunnen en moeten immers nogal wat vraagtekens worden geplaatst – en louter gere-deneerd vanuit ideeël-democratisch perspectief helemaal bij een flink deel van de politici.

In zekere zin vind ik het verheugend dat jongeren *democratie* in de eerste plaats met gelijkheid (voor de wet) en uitingsvrijheid in verband brengen. Vooral dat laatste, want de

Nederlandse politieke cultuur kenmerkt zich immers door een sterke neiging debatten, en dus ook uitingsvrijheid, al bij voorbaat onder een korst van politieke correctheid te verstikken, daar heeft Maatschappijleer niet alleen altijd flink aan meege-daan, dat doet het nog steeds, zij het misschien iets minder dan voorheen.

Oost-Duitsland

Als pril studentje Politicologie nam ik ooit deel aan een studentenconferentie in Berlijn, in het deel dat zichzelf toen nog hoofdstad van de DDR noemde. Een hoge partijbons van de Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED) sprak een welkomstrede uit. Halverwege werd hij onderbroken door een Amsterdamse studiegenoot van me, die hem doodleuk vroeg wie in dit land eigenlijk de baas was. Zulke verstoringen van het protocol niet gewend, antwoordde de man verbouwereerd dat we ons hier in een democratische volksrepubliek bevonden, die zich erop beroemde een *Arbeiter- und Bauernstaat* te zijn: aangevoerd door de arbeiders- en boerenklasse was het volk hier de baas. 'Ja', zei de student in steenkolen-duits, 'dat weten we allemaal wel, maar wie is hier nu eigenlijk echt de baas?' De attitude van die student zou als voorbeeld moeten worden genomen.

Meijs wil leerlingen met een politieke participatie-opdracht naar buiten sturen. Goed idee, zo ook de achter-

liggende gedachte van de confrontatie van ideaal met weerbarstige werkelijkheid. Meijs maakt hierbij echter wel een denkfout, die pregnant tot uiting komt in haar woordkeuze van 'democratische werkelijkheid'. Het zere punt, waarop die student in Berlijn precies de vinger legde, is nu juist dat die werkelijkheid helemaal niet zo democratisch is.

Daarmee zijn we terug bij Maatschappijleer als kennisleverancier. Maatschappijleer moet niet alleen kennis van de beginselen van en achter democratie aanleveren, en kennis van het staatsstelsel, maar ook kennis van de redenen en oorzaken van de democratische manco's van dat stelsel en van het alledaagse functioneren ervan... en zelfs van de mogelijkheden om daar wat aan te doen.

Hans van der Heijde

Mag ik even afrekenen?

HANS VAN DER HEIJDE

Macht en invloed zijn nauw met elkaar verbonden. De macht van de burger ligt in de invloed die hij bij verkiezingen op de politiek kan uitoefenen. In dit artikel belicht Hans van der Heijde de mogelijkheden van optimalisatie van de invloed van de burger.

Politiek wordt via stembus afgerekend (Foto: Europese Unie)

In een democratie hebben burgers politieke macht. Niet *de* macht, maar wel macht, hoewel het misschien beter is van invloed te spreken. Over de hoeveelheid kan men twisten en dat doet men ook. De laatste jaren weer tamelijk luidruchtig zelfs, zij het vooral in het verlengde van de populistische nonsens dat 'de politiek niet naar het volk luistert'. Hoe dan ook, met redeneren vanuit de letterlijke betekenis van democratie (het volk heerst) komt men niet dichterbij de weerbarstige werkelijkheid, maar men komt wel aanmerkelijk dichterbij de buurt van de werkelijkheid met een definitie als die van Joseph Schumpeter uit 1942: 'Democratie is die institutionele regeling om tot politieke besluitvorming te komen waarbij individuen de beslissingsmacht verkrijgen door middel van een concurrentiestrijd om de stemmen van de burgers'. Ook over die definitie kan natuurlijk worden getwist. Zo zegt die definitie niets over andere vormen van democratische politieke participatie dan louter stemmen, of dat die kennelijk door een districtenstelsel is geïnspireerd en typische partijdemocratieën als de Nederlandse veronachtzaamd.

Dit artikel beperkt zich tot dat stemmen, en dan met name tot de vraag hoe burgers de invloed kunnen optimaliseren die in hun stem ligt besloten. Anders gezegd: door wat moeten burgers hun keuze vooral laten bepalen, om de impact van hun stem zo groot mogelijk te doen zijn?

Belofte

Door te stemmen kiezen burgers volksvertegenwoordigers en geven hen daarmee voor een bepaalde periode een vrij mandaat. Die vrijheid is niet onbeperkt, maar wel groot. Partijen en

individuele kandidaten doen weliswaar beloften en hun politiek-ideologische signatuur zegt veel over hun toekomstige stemgedrag in de volksvertegenwoordiging, maar garanties zijn dat niet; al was het maar omdat niemand in de toekomst kan kijken. Er moeten namelijk altijd compromissen worden gesloten en de noodzaak van coalities vereist altijd een flinke kan water bij de wijn.

Wie voor zijn keuzebepaling in het stemhokje vooral afgaat op wat een partij of een kandidaat zegt met het gegeven mandaat te gaan doen, heeft geen enkele garantie dat die partij of kandidaat dat ook gaat of kan doen. Dat merkt deze kiezer ook. Hiermee bedoel ik niet dat partijen en politici tot kiezersbedrog zijn geneigd, maar wel dat nieuwe omstandigheden (nieuwe machtsverhoudingen, nieuwe coalities, nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen, een lonkende bestuurlijke positie), politici (of partijen) tot andere besluitvormende keuzen brengen dan vooraf wordt beloofd.

Verleden

Kiezers kunnen voor hun keuzebepaling echter ook op het verleden afgaan. Ze kunnen hun stem gebruiken als oordeel over de besluiten en de prestaties van politici en partijen tijdens de mandaatperiode voorafgaand aan de verkiezingen. In dat geval moeten kiezers niet zozeer vooruit als wel achteruit kijken. Het voert te ver om dat bewijs hier te presenteren, maar met een wiskundig model kan worden aangetoond dat louter retrospectief stemmen – waarbij kiezers hun stem dus helemaal van hun oordeel over recente politieke prestaties van partijen en politici laten afhangen – de invloed van de kiezers

(vervolg op pagina 16)

Holleeder en het geweldsmonopolie: een strip in woorden

De staat is de instantie die binnen een bepaald territorium het monopolie op het legitiem gebruik van fysiek geweld bezit. Dit kenmerk is zo wezenlijk dat het in zijn eentje het begrip *staat* afdoende definieert.

Maar een criminele organisatie kan bij conflicten en voor interne gezagshandhaving niet naar Justitie stappen. Als je binnen de onderwereld wordt opgelicht en je laat het gaan, dan ben je je gezag en daarmee ook je *business* kwijt: door angst afgedwongen ontzag is immers je enige bedrijfskapitaal. Liquideren dus, die tegenstander.

De maatschappij fragmenteert. Gezag is diffuus geworden en persoonlijker: officieren van Justitie worden afgeluisterd en de berm ingereden. Respect wordt aan de persoon gehecht en niet meer aan de functie. Ik zie die ontwikkeling als *protestantisering*. In de katholieke wereld maakt men nog onderscheid tussen persoon en ambt: het priesterschap blijft geldig als de ambtsdrager zich misdraagt. De politiek is op dat punt al volledig *protestant*: het morele gehalte van de politicus zelf is allesbepalend, gezag ontleent hij niet meer aan zijn functie.

Deze ontwikkeling ondermijnt het anonieme, institutionele geweldsmonopolie. In Slotervaart moet iedere politieagent iedere raddraaier persoonlijk leren kennen om hem op het rechte pad te kunnen brengen. Als instituut heeft de politie daar geen gezag, integendeel: de politie is de vijand. Buitenlandse krakersbenden ontwrichten twee dagen lang het centrum van Amsterdam, met miljoenen niet te verhalen economische schade tot gevolg. Ze zetten een boobytrap op voor de politie, een ware moordaanslag. Deze uitdaging van het staatsgezag blijft ongestraft.

Gezag is het meest efficiënte, maar tegelijk ook het meest kwetsbare machtsmiddel. Gezag heeft geen geweld nodig, maar zonder aanvaarding (gezag is legitieme en aanvaarde macht) is het machteloos, moet het op datzelfde geweld terugvallen. Willem Holleeder zit er in de bunker ontspannen bij, beschermd door zijn eigen moraal en redenerend volgens de logica van een parallelle maatschappij.

Gerard van Rossum

vergroot.¹ Let wel: op de toekomst. Het komt er grofweg op neer dat partijen en politici zijn gedwongen meer rekening te houden met hun kiezers, wanneer zij met kiezers hebben te maken die hun stem als een oordeel achteraf gebruiken.

Oordeelsvorming

In de praktijk doen kiezers natuurlijk beide: zij laten hun keuze zowel afhangen van wat kandidaten en partijen zeggen te willen, als van hun oordeel over de prestaties van de kandidaten en partijen. Als kiezers hun invloed echter willen vergroten zouden ze aan dat retrospectieve oordeel meer gewicht moeten geven. Dat vereist natuurlijk inzicht in het *track record* van partijen, individuele volksvertegenwoordigers en politici op bestuurlijke posten. De verwerving daarvan is deels de verantwoordelijkheid van de kiezers zelf, maar ze kunnen daar – zeker in Nederland – veel beter bij worden geholpen dan nu het geval is. Het hele mediacircus rond verkiezingscampagnes gaat vooral over wat partijen en politici zeggen te willen en in maar heel beperkte mate over wat ze concreet hebben gedaan – zelfs als het gaat om regeringspartijen.² Overigens geven ook de hulpmiddelen die de kiezers voor de bepaling van hun stem worden geboden zelden degelijke informatie ten behoeve van oordeelsvorming achteraf. Ze gaan vrijwel uitsluitend over verkiezingsprogramma's, denk aan de populaire *Stem-Wijzer*.³

Warenonderzoek

Terugkerend naar de definitie van democratie van Schumpeter zou dus kunnen worden gezegd dat de naar optimale invloed strevende kiezers

tijdens de concurrentiestrijd om hun stemmen politici en partijen aan een vergelijkend warenonderzoek moeten onderwerpen; waarbij de *waren* de politieke prestaties zijn uit de mandaatperiode die aan de verkiezingen voorafging.

Natuurlijk moet daar, in geval van een parlementaire partijendemocratie, onmiddellijk een kanttekening bij worden geplaatst. Er zal geen SGP- of PvdD-stemmer zijn die denkt dat zijn partij een zwaar stempel op de politieke besluitvorming heeft kunnen drukken en van de prestaties dien-aangaande van de SGP- of de PvdD-Kamerleden zijn volgende stemkeuze zal laten afhangen. Een dergelijke SGP- of PvdD-stem is immers vooral een vorm van politiek-maatschappelijke (zelf-)identificatie. Hoe ligt dat eigenlijk bij verkiezingen voor provinciale en gemeentelijke volksvertegenwoordigingen?

Competentie

Partijen die bij nationale verkiezingen een snelle groei doormaken, profiteren daarvan ook bij verkiezingen op provinciaal en gemeentelijk niveau. Dan blijkt vaak dat die partijen (nog) over te weinig competente kandidaten voor die zetels beschikken – met als gevolg dat Staten- en gemeenteraadsleden vergaderingen van de staten, de gemeenteraden en hun respectieve commissies als paddenstoelen uitzitten, of daar zelfs maar helemaal verstek laten gaan. Toch blijft dat harde feit vrijwel altijd onbelicht, zelfs tijdens de campagnes voor Staten- en gemeenteraadsverkiezingen. Alleen als men bereid is daar veel tijd in te steken komt men erachter hoe het *track record* van bijvoorbeeld gemeenteraadsleden er qua stemgedrag en absentie uitziet.

Waarom die kiezer niet geholpen en daarvan voorafgaand aan verkiezingen kant-en-klare overzichten gepubliceerd?⁴ ■

Noten

1. Dat wiskundige bewijs is geleverd voor staten met een districtenstelsel, waarbij de kiezers hun afgevaardigde op zijn politieke prestaties kunnen afrekenen. Voor staten met een stelsel van evenredige vertegenwoordiging en partijlijsten ligt het gecompliceerder, maar volgens mij gaat de redenering ook dan op.
2. Ik had mij voorgenomen in dit artikel Rita Verdonk niet te noemen, maar zij drong zich hier zo sterk op, dat ik er niet aan kan ontsnappen. Verdonk is namelijk bij uitstek het bewijs van mijn bewering dat bij politieke oordeelsvorming in Nederland *track records* zelden een rol van betekenis spelen: zelfs in (toenmalige) eigen kring werd Verdonk in haar hoedanigheid van minister als brokkenpiloot beschouwd.
3. Is de LPF-geschiedenis een tegenvoorbeeld? Van 26 naar acht naar nul zetels, tengevolge van een electorale afrekening met een fractie die van zelfdestructie een hobby maakte? Maar ook bij de LPF berichtten de media alleen maar over die zelfdestructie en niet over (het gebrek aan) politiek-inhoudelijke activiteiten van LPF'ers in de Tweede Kamer en de Kamercommissies.
4. De redactie van *Maatschappij & Politiek* hanteert het standpunt dat het gebruik van voetnoten zoveel mogelijk moet worden vermeden.

Macht

Hoe voelt het om tekortgedaan te worden, of juist bevoordeeld, door anderen die daartoe de macht hebben gekregen en hoe voelt het om in een dergelijke machtspositie te verkeren?

De in dit lesmateriaal beschreven simulatie duurt ongeveer 50 minuten en is geschikt voor vmbo-tl, havo en vwo.

Opzet

Bedenk een prikkelende stelling en verdeel de klas in vier groepen:

Groep 1 is het met de stelling eens.

Groep 2 is het met de stelling oneens.

Groep 3 is de jury.

Groep 4 bestaat uit observatoren.

De docent bepaalt de groepsindeling.

Benodigheden

Rolinstructies voor de verschillende groepen (zie volgende pagina)

Tijdsindeling

Instructie en argumenten formuleren: 15 minuten

Discussie: 15-20 minuten

Nabespreking: 15 minuten

Aanpak

De simulatie lijkt een wedstrijd. Voorstanders (groep 1) en tegenstanders (groep 2) van de stelling proberen met goede argumenten de jury (groep 3) van hun gelijk te overtuigen. Groep 1 en 2 weten niet dat de jury is geïnstrueerd om groep 1 te benadelen en groep 2 te laten winnen. De vierde groep observeert hoe de leerlingen uit groep 1 en 2 op deze ongelijkheid reageren en hoe groep 3 zich gedraagt. Groep 4 is op de hoogte van de geheime afspraak met de jury.

Instructie en argumenteren

De docent verdeelt de groepen, introduceert de stelling en legt uit dat het om een discussiewedstrijdje gaat. Daarna bereiden groep 1 en 2 zich in andere ruimten voor. Spreek een tijdslimiet af. De docent deelt nu aan de jury en de observatoren hun instructies uit en bespreekt die.

Discussie

Wanneer alle groepen zich voldoende hebben voorbereid, kan de discussie beginnen. De jury leidt de discussie, maar geeft groep 2 daarbij veel positieve aandacht en onthoudt die aan groep 1. Groep 1 komt veel minder aan bod en moet zich uiteindelijk ernstig benadeeld voelen. Natuurlijk roept de jury groep twee als winnaar uit.

Nabespreking

Tijdens de nabespreking laat de docent alle groepen aan het woord om hun

Illustratie: Anneke Gast

ervaringen te uiten. Het doel van de simulatie en ook de opzet moeten duidelijk worden. Richt vragen vooral op gevoelens van macht en machteloosheid bij de eerste twee groepen en laat deze door groep 4 met hun observaties illustreren.

Rolinstructies

Groep 1

Jullie zijn het eens met de stelling. Tijdens de discussie proberen jullie de jury te overtuigen. Bereid de discussie goed voor door argumenten op te schrijven. Bedenk ook alvast welke argumenten de tegenpartij zal gebruiken. De jury beslist uiteindelijk welke groep de beste argumenten heeft gegeven.

Groep 2

Jullie zijn het niet eens met de stelling. Tijdens de discussie proberen jullie de jury te overtuigen. Bereid de discussie goed voor door argumenten op te schrijven. Bedenk ook alvast welke argumenten de tegenpartij zal gebruiken. De jury beslist uiteindelijk welke groep de beste argumenten heeft gegeven.

Groep 3

Jullie groep moet een beslissing nemen of groep 1 of groep 2 de beste argumenten heeft gegeven. Groep 1 is het met de stelling eens. Groep 2 oneens. Maar... jullie hebben een geheime opdracht. Jullie bevoordelen groep 2 en laten merken dat jullie hun argumenten veel beter vinden. Je vraagt groep 1 veel minder dan groep 2, valt woordvoerders van groep 1 in de rede. Je mag ook best vervelende antwoorden aan groep 1 geven. Groep 2 kan daarentegen op veel positieve aandacht van jullie rekenen en die groep zal ook tot winnaar worden verklaard.

Groep 4

Groep 1 en 2 gaan de stelling met argumenten verdedigen of aanvallen. De jury leidt de discussie en zal vragen stellen. Jullie maken aantekeningen van wat er gebeurt. Dat is heel belangrijk want er is een geheime opdracht gegeven aan de jury. Die gaat groep 2 voortrekken en heeft vooraf afgesproken dat iedereen vóór groep 2 gaat stemmen. Een deel van jullie groep observeert de verliezers van groep 1 en schrijft hun reacties op. Een ander deel van jullie groep doet dit voor de winnaars van groep 2. Na de discussie moeten jullie verslag doen van wat je hebt gezien en gehoord.

Bewerking: Matthijs van Waveren

*Docenten in grote lijnen positief
over rapport Schnabel*

Fundament Maatschappijweten- schappen staat

COEN GELINCK

Op 9 en 10 oktober organiseerden Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) en de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) drie veldadviesbijeenkomsten over het Adviesrapport van de Commissie Maatschappijwetenschappen. De deelnemende docenten kwamen met kritische opmerkingen, maar waren te spreken over de grote lijnen van het rapport. Coen Gelinck was bij de bijeenkomst op 10 oktober en doet verslag.

De Commissie Schnabel heeft in het voorjaar advies uitgebracht aan staatssecretaris Marja van Bijsterveldt over een nieuw examenprogramma voor het vak Maatschappijwetenschappen op havo en vwo (voorheen Maatschappijleer 2). De belangstelling uit het veld was groot, in totaal namen meer dan veertig docenten deel aan de drie bijeenkomsten in Utrecht.

Gemêleerd gezelschap

Het voorstel voor het nieuwe examenprogramma werd door een gemêleerd gezelschap besproken. Er waren docenten die al jaren bij Maatschappijleer 2 zijn betrokken, maar ook veel docenten die dit schooljaar

met het examenvak zijn gestart en een aantal dat het vak graag op hun school wil invoeren. Het is duidelijk dat Maatschappijwetenschappen als profielkeuzevak op steeds meer scholen kan worden gekozen. Het vak zit in de lift. Daarbij heeft de naamsverandering zeker een rol gespeeld. Belangrijker is echter dat tussen het vak Maatschappijwetenschappen en de wetenschappelijke wereld verbanden tot stand zijn gekomen. Dat Paul Schnabel, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau, als voorzitter van de Commissie Maatschappijwetenschappen optrad, komt de status van het vak natuurlijk ook ten goede.

Concept-contextbenadering

De aanwezige docenten zijn positief over de principes en uitgangspunten die volgens de Commissie Schnabel aan het nieuwe examenprogramma ten grondslag moeten liggen. Men staat achter de keuze voor de concept-contextbenadering. In het schema op pagina 20 staan de concepten en contexten die door de commissie zijn gekozen. De aanwezigen vragen zich wel af of er niet ook andere concepten mogelijk zijn, zo worden begrippen als *rationalisering*, *sociale mobiliteit*, *segregatie* en *cultuur* gemist. Verderop in het rapport komt de commissie met een veel groter aantal contextspecifieke concepten. Voor veel docenten is niet duidelijk waarom bepaalde concepten *centrale concepten* zijn terwijl andere concepten *contextspecifiek* worden genoemd. Tegelijkertijd begrijpt men dat er een keuze moest worden gemaakt; de rij (centrale) concepten mag niet oneindig lang worden. Over de contexten bestaat meer onduidelijkheid. De commissie heeft als contexten *Nederland*, *de Europese Unie* en *internationale vergelijking* genomen. Die laatste wordt door één van de aanwezigen eerder als een benaderingswijze dan als context gezien. In paragraaf 1.5 van het rapport beschrijft de commissie een groot aantal (sub)contexten die binnen de context Nederland vallen. Over de keuze van deze contexten bestaat enige twijfel. Men vindt ze nogal ongelijksoortig: naast een context als *politiek en bestuur* vind men er ook contexten als *sport en vrije tijd* en *jong en oud*. Een andere vraag is waarom de contexten *Europese Unie* en *internationale vergelijking* niet verder worden uitgewerkt? In hoofdstuk 3 van het rapport werkt

Maatschappijwetenschappen

• Concepten •

	Sociologie	Politologie
	samenleving / maatschappij	politiek / bestuur/ staat
<i>Binding</i>	sociale cohesie institutes groepsvorming	politieke instituties representatie
<i>Vorming</i>	socialisatie / acculturatie identiteit	politieke socialisatie ideologie
<i>Verhouding</i>	sociale ongelijkheid / ongelijkheid	macht /gezag conflict / samenwerking
<i>Verandering</i>	modernisering individualisering globalisering	democratisering ontstatelijking

Maatschappijwetenschappen

• Concepten •

Nederland
Europese Unie
Internationale vergelijking

(Bron: Commissie Maatschappijwetenschappen, *Het vak Maatschappijwetenschappen. Voorstel examenprogramma, april 2007, p.28*)

de commissie de gekozen contexten uit in domeinen. Dat vinden de aanwezige docenten erg verwarrend: waarom zijn er naast contexten ook nog domeinen nodig en wat is het verband tussen de gekozen domeinen en de (sub)contexten? Zijn de domeinen niet gewoon de contexten? Hier valt door een vervolgc commissie nog veel te verduidelijken: de vertaling van concept-contextbenadering naar domeinbeschrijvingen moet explicieter.

Differentiatie havo/vwo

De Commissie Schnabel heeft geen tijd gehad om voor zowel havo als vwo een examenprogramma uit te werken. Bij een deel van de domeinbeschrij-

vingen is alleen voorbeeldmatig een differentiatie toegepast, bij andere domeinbeschrijvingen is geen sprake van differentiatie. De commissie adviseert dan ook met nadruk om een vervolgc commissie de differentiatie te laten uitwerken. Veel van de aanwezigen vragen aandacht voor het onderscheid tussen havo en vwo. Men is bang dat het vwo-programma via het theezakjesmodel in een havo-programma wordt omgezet: gewoon van alles iets minder. Sommige docenten vinden dat er bij de keuze van concepten en contexten ook onderscheid tussen havo en vwo moet worden gemaakt. Waarom moeten havo-leerlingen met dezelfde

concepten aan de slag als vwo-leerlingen? Ook havo-leerlingen moet een begrippenkader worden geleerd, maar de concepten die de commissie voorstelt vindt men voor havo-4 wel erg lastig.

Attitude en reflectie

De commissie stelt voor bij de uitwerking van de eindtermen aandacht te geven aan de ontwikkeling van een onderzoekende attitude en van het vermogen tot zelfreflectie bij leerlingen. De docenten vinden het goed dat die aandacht voor reflectie er is: 'Het is goed om ook eens van de zijkant naar je eigen rol te kijken'. De aandacht voor de 'wetenschappelijke en maatschappelijke verantwoordelijkheid van de wetenschappelijk onderzoeker' vindt men voor leerlingen in het voortgezet onderwijs een brug te ver.

Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen

De commissie ziet Maatschappijleer als een normatief en socialiserend vak, terwijl Maatschappijwetenschappen meer aansluiting zoekt bij wetenschappelijke disciplines. Enkele docenten vragen zich af of dat onderscheid wel zo duidelijk kan worden gemaakt. Volgens hen zal ook Maatschappijwetenschappen normatieve elementen hebben. In de paragraaf over attitude en reflectie spreekt de commissie bijvoorbeeld over het belang van empathie en de praktische betekenis van tolerantie. Los van deze kwestie is het volgens docenten van belang de relatie tussen Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen niet uit het oog te verliezen. Leerlingen hebben beide vakken naast elkaar, of ze beginnen al in vwo-4 met Maatschappijwetenschappen en krijgen er dan in

-
- **Het vak**
- **maatschappij-**
- **wetenschappen**
- Voorstel examen-
- programma
-
-
-
-
-
-
-
-
-

Geef uw school op voor *Gastlessen over Europa*

In het schooljaar 2007–2008 biedt het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) weer gastlessen aan over Europa.

Er is een groep jonge gastdocenten voorbereid om deze gastlessen in heel Nederland te geven, voor vmbo, mbo, havo en vwo.

Hoe belangrijk is Europa in de wereld?

Is Europa hetzelfde als de Europese Unie?

Waarom is er een Unie van Europese landen?

Hoe werkt de Europese Unie?

Op deze vragen gaan de lessen in.

Vooraf maakt u samen met de gastdocenten afspraken over de opzet en de precieze inhoud van de gastlessen.

We verzorgen minimaal twee lessen per dag, voor maximaal dertig leerlingen per les. De gastlessen kunnen van 9.00 uur 's ochtends worden ingepland.

Dankzij een bijdrage van het Europafonds zijn de gastlessen gratis.

Meld u aan via de internetpagina www.publiek-politiek.nl/gastlessen.

Voor meer informatie:

Marjolein Wilhelmy Damsté (ma-di-wo),

**E gastles@publiek-politiek.nl
T (020) 521 76 32**

vwo-5 Maatschappijleer bij. De programma's van beide vakken moeten dus goed op elkaar zijn afgestemd.

Kwaliteitsimpuls

De docenten die naar de veldadviesbijeenkomsten kwamen, zien het rapport van de Commissie Schnabel als een kwaliteitsimpuls voor het vak. Er was opbouwende kritiek maar er klonken ook complimenten voor het werk van de commissie. De teneur van de bijeenkomst was dat het fundament voor het nieuwe examenprogramma stevig is, maar dat het huis nog wel moet worden (af)gebouwd. De aanwezigen waren het er over eens dat daarvoor zo snel mogelijk een vervolgcommissie moet

worden ingesteld. Op basis van de drie veldadviesbijeenkomsten zal de NVLM in samenwerking met SLO een advies opstellen. Ook de reacties uit de wetenschappelijke wereld – de verenigingen van politicologen, sociologen en cultureel antropologen – zullen in dit advies worden meegenomen. Met dit advies in de hand kan een vervolgcommissie aan het werk om het examenprogramma verder vorm te geven. ■

Zodra het advies gereed is vindt u dat op de internetpagina van de NVLM: www.nvml.nl.

Het rapport van de Commissie Schnabel kunt u downloaden op de internetpagina van SLO: www.slo.nl/themas/maatsh/.

Huub, Huub, hoera!

HENK POSTMA

'Te lang heeft ons vak gemodderd met een bundeltje met thema's die als los zand aan elkaar hingen.'

In de afgelopen nummers van *Maatschappij & Politiek* ging Huub Philippens in op het voorstel voor het vak Maatschappijwetenschappen. Dit drieluik bood Henk Postma voldoende stof voor een reactie in de vorm van een eenakter.

Maatschappij & Politiek gaf Huub Philippens gelegenheid in te gaan op de historische aanloop naar het nieuwe programma van Maatschappijwetenschappen [zie *Maatschappij & Politiek*, september/oktober/november 2007, red.]. Op de van hem bekende, indoc-trinerende wijze en op badinerende toon schetste hij in een drieluik een karikatuur van maatschappijleerland. De hoofdrolspelers in deze karikatuur waren een diabolische, eigenbelangen nastrevende Structuurcommissie, domme methodenschrijvers en arme, volgzame docenten die het slachtoffer zijn geworden. Het decor was een politieke en maatschappelijke omgeving, die dit vak terecht geen kans wilde geven. *Deus ex Machina*: een profeet in de woestijn, de zelfbenoemde Messias Philippens, die uiteindelijk in zijn eentje redde wat er nog te redden viel. Een oerverhaal van de strijd tussen Kwaad (de Structuurcommissie en alle

anderen) en Goed (de eenzame visio-nair Philippens). Hollands drama kortom, met al met al een kans op 'eind goed, al goed'.

Evangelie van Philippens

Het Evangelie van Philippens wordt al jaar na jaar gepredikt. Niet alleen in vergaderingen en artikelen. Ook in zijn workshops, colleges en betaalde cursussen aan (onder andere) de Vrije Universiteit werd en wordt steevast de Structuurcommissie op de hak genomen, gevolgd door een plaatsvervangende schaamte opwekkende, tenenkrommende propaganda voor zijn eigen methode. Het is jammer dat een gedreven en betrokken persoon als Philippens nooit werd tegengesproken en tegen verder uitglijden werd beschermd. Ik weet dat een aantal leden van die, door Philippens zo vermaledijde, Structuurcommissie er keer op keer maar voor kozen niet

te reageren, omdat zij hem op deze manier niet serieus konden nemen – ook al was hun integriteit en vakdeskundigheid in twijfel getrokken. Het drieluik van Philippens neemt af en toe zulke groteske vormen van zelfbewieroking en feitenverdraaiing aan, dat ik geneigd was te denken: laat maar zitten, Hollandse komedie.

Plezier

Toch zit mij iets dwars, dat mij na jaren ergernis drijft de pen te pakken. Een vak dat 'maar aan moet modderen', een vak dat naar de filistijnen werd geholpen door een verkeerde richting in te slaan, methoden die niet willen kloppen, de altijd verkeerde keuze van thema's; deze altijd doorgaande oproep tot zelfkastijding zit mij dwars. Die zelfbevuiling van het nest doet pijn.

Gewone docenten mogen kennelijk niet trots op hun vak zijn: het vak deugt niet. Nu geef ik al vijftien jaar Maatschappijleer 2 en circa dertig jaar Maatschappijleer 1; met veel... plezier. Ik deel dat met veel collega's, zo merk ik tijdens jaarlijkse telefonades met tweede-correctoren. Oud-leerlingen vertellen me hoeveel ze in hun latere studie (Politologie, Communicatiekunde, Rechten, enzovoorts) aan het vak hebben gehad. De relevantie van de vakeindtermen herken ik dagelijks in de media. Met het maatschappijleer-instrumentarium blij ik de maatschappij voor leerlingen inzichtelijk te kunnen maken.

Trots

Mij wordt echter keer op keer in striedende philippica's aangepreft dat het allemaal niet deugt, maar ik wil mij helemaal geen slachtoffer voelen volgens het Evangelie naar Philippens. Ik wil niet dat mijn mededocenten

door deze man een negatief zelfbeeld krijgen.

Van de beweging Trots op Nederland moet ik niets hebben, maar een zelfbewust, positief zelfbeeld vind ik wel belangrijk. We mógen trots zijn op Maatschappijleer. In vijftwintig jaar heeft het vak zich door het werk van de Structuurcommissie enorm ontwikkeld, gelukkig ontwikkelt het zich steeds verder en met de Commissie Schnabel krijgen we de kans op weer een nieuwe kwaliteitsimpuls. Dat betekent echter niet dat van het oude niets deugt. Niet voor niets staat 80 procent van de huidige eindtermen ook weer in het *Voorstel Examenprogramma* van de Commissie Schnabel. Door Philippens wordt de maatschappijleerdocent echter stelselmatig een negatief zelfbeeld opgedrongen en wordt door een hoogst persoonlijke interpretatie en verdraaiing van de historische feiten verwarring en twijfel door hem opgeroepen. Dat gedram van hem is misplaatst, onbehoorlijk en contraproductief.

Die geschiedschrijving van Philippens is hoogst discutabel en dwingt mij daar *inhoudelijk* op in te gaan. Ik beperk me daarbij tot de volgende drie hoofdpunten:

1. Maatschappijleer zou een feitenstapelend en geen inzichttoetsend vak zijn.
2. Maatschappijleer zou alleen uit thema's bestaan en deze thema's zouden een doel op zichzelf zijn.
3. Het vermeende willekeurige karakter van die thema's.

Feitenstapelend

Toen de Structuurcommissie in 1985 met haar werk begon, lag het veld er verlamd bij tengevolge van de felle discussie over de vraag of Maatschappijleer wel of niet een eindexamenvak

moest worden. Er was nog steeds geen sluitende bevoegdheidsregeling en het vak werd door menig godsdienst- of wiskundeleraar gegeven. Het beeld van de maatschappijleerdocent die de klas binnenkomt, zwaaiend met de krant in zijn hand en de vraag 'waar zullen we het vandaag eens over hebben?', was nog geen verleden tijd.

Hieruit kwam de keuze voor de formulering van eindtermen met korte toelichtingen voort. Naast het bieden van houvast vervulden deze een kwaliteitsbewakende en -bepalende functie. Gezien de fase waarin het vak zich bevond, zijn het eindtermen geworden die inderdaad vaak zeer concreet aangeven welk gedrag leerlingen onder

Van de beweging Trots op Nederland moet ik niets hebben, maar een zelfbewust, positief zelfbeeld vind ik wel belangrijk.

Er was in menig opzicht sprake van een nulsituatie. De commissie stond niet alleen voor de opgave een examenprogramma te ontwikkelen dat in de ogen van de staatssecretaris en de politiek voldoende kwaliteit had. Het programma zou tevens *houvast* moeten bieden aan docenten, die immers nauwelijks op een traditie konden terugvallen en niet over een kast vol goede, op het examen gerichte methoden beschikten. De commissie was er bovendien van doordrongen dat grote interpretatieverschillen tussen docenten en toetsmakers moesten worden voorkomen.

welke voorwaarden dienen te demonstreren. Daarnaast geven ze vrij nauwkeurig aan wat de verwachte beheersingsgraad is en op welk niveau ze mogen worden bevraagd. Tijdens de ontwikkeling van het examenprogramma erkende de Structuurcommissie zelf al, dat het formuleren van (cognitieve) eindtermen kan leiden tot overaccentuering van feitenkennis en onderwaardering voor inzichtelijke noties: 'Het niet expliciet onderscheiden van meer inzichtelijke en meer feitelijke eindtermen, en van hoofd- en bijzaken kan resulteren in examenopgaven die weliswaar

Een kleine Hollandse tragedie voor Maatschappijleer?

conform het programma zijn, maar niet worden ervaren als erg relevant in het licht van de vakdoelstelling Politieke en Sociale Vorming.' Er moest in de optiek van commissiesecretaris Hans Dieteren niet zozeer in de richting van minder gedetailleerde eindtermen worden gezocht, want 'het nadeel daarvan is dat docenten en toetsmakers opnieuw in het ongewisse worden gelaten over de exacte bedoelingen'.¹

In plaats daarvan koos de Structuurcommissie voor het formuleren van eindtermen op verschillende abstractieniveaus. Zo bevat de leeromschrijving voor het thema Politieke Besluitvorming een aantal kapstokeindtermen (zie kader) en 'ontstaat aldus een leerstofomschrijving met een doorzichtige structuur, waarin duidelijk is wat hoofd- en bijzaken zijn en waarbinnen duidelijk kan worden gemaakt dat feitenkennis bedoeld is om inzicht in samenhangen tussen verschijnselen te krijgen.'

lingen tegenwoordig weten dat politieke besluitvorming binnen een culturele context (verzuiling) plaatsvindt en hoe het omroepbestel in elkaar zit: 'Er moet dus een eindterm komen die vaststelt dat een leerling moet kunnen uitleggen dat de politieke discussie over de omroep mede door de langzaam voortschrijdende ontzuiling wordt bepaald. Een examenprogramma dat alleen concrete eindtermen bevat is onvolledig'. In de huidige eindtermen staan veel van deze dwarsverbanden. Philippens maakt dus een misplaatste en onbehoorlijke karikatuur van de huidige eindtermen en de bedoelingen van de makers.

Die makers wilden voor de docent en de kandidaat houvast en een vertrekpunt creëren, teneinde tot begrip te komen... en niets anders. Alleen een farizeïsche interpretatie schrijft feitenstapelende bedoelingen aan de eindtermenmakers toe. Dat er overigens, met name in de havo-examens, ook veel reproductieve weetvraagjes staan

Themavak

Een tweede karikaturale schets is die van Maatschappijleer 2 als themavak, waarin elk thema een doel op zichzelf is. In het *Verslag van de Werkgroep Themaoverstijgende Eindtermen* (13 december 1988) van de Structuurcommissie staat:

'Er zijn globaal drie visies op de inhoud van Maatschappijleer: In de eerste visie staat de materiële inhoud van het vak centraal. De kern van Maatschappijleer wordt gevormd door de inhoud van thema's en themavelden. In de tweede visie staat de formele inhoud centraal. Sociaalwetenschappelijke begrippen en vraagstellingen vormen de kern van het vak. De derde visie is de meest gangbare en wordt ook door de Structuurcommissie gehanteerd. De inhoud van Maatschappijleer wordt bepaald door koppeling van thema's (de materiële inhoud) aan benaderingswijzen (de formele inhoud) (...). In de uitwerking van het examenprogramma ligt de nadruk nog op het materiële object van Maatschappijleer. De thema's zijn weliswaar consequent uitgewerkt in een aantal optieken, de gehanteerde benaderingswijze blijft echter impliciet. Daarom is het – als aanvulling op de thematische eindtermen – gewenst eindtermen te ontwikkelen, die kunnen worden beschouwd als een explicitering van het formeel object van Maatschappijleer: themaoverstijgende eindtermen.'

Aldus een tussentijdse zelfevaluatie van de Structuurcommissie. Philippens weergave moet dus wel zijn ingegeven door een wie-niet-voor-mij-is-is-tegenmij-standpunt: de Structuurcommissie valt immers niet te verwijten dat zij een domme keuze voor thema's om de thema's heeft gemaakt, hoe graag

Kapstok

Uitwerking 1

Uitwerking 2

Uitwerking van uitwerking 1

- kandidaten kunnen uitleggen hoe het politieke systeem functioneert.
- kandidaten kunnen uitleggen wat met de invoerfase in het politieke systeemmodel wordt bedoeld.
- kandidaten kunnen beschrijven wie er bij de omzetting van eisen en steun in overheidsbeleid zijn betrokken.
- kandidaten kunnen beschrijven wat met agendavorming wordt bedoeld.

Een andere manier om te voorkomen dat de vakdoelstellingen in louter feitelijke en opsommende eindtermen worden geoperationaliseerd, is het aangeven van verbanden binnen een leerstofomschrijving. Zo moeten leer-

zal iedere examendocent als balsem voor de ziel ervaren: ook dat is een houvast voor de leerling. Hoed u voor farizeeërs die met ingewikkelde, zelfbedachte begrippenkaders ter eigen bevrediging komen!

Philippens dat ook zou willen in zijn schets van Goed tegen Kwaad. Ik vervolg het citaat werkgroep van de Structuurcommissie:

'Gedacht wordt aan eindtermen te formuleren die betrekking hebben op vragen en begrippen die kenmerkend zijn voor de politieke en juridische invalshoek als zodanig en die een *themaoverstijgend karakter* hebben. Hierbij kan worden gedacht aan eindtermen als: [i] kandidaten kunnen grondbeginselen van de rechtsstaat onderscheiden en deze herkennen in de context van een bepaald thema, of [ii] kandidaten kunnen onderscheid maken tussen de begrippen *macht* en *gezag* en zijn in staat in de context van een bepaald thema de relevantie van dit onderscheid aan te tonen.

Themaoverstijgende eindtermen kunnen dus worden beschouwd als een explicitering van de benaderingswijze: wat zijn de centrale vraagstellingen van Maatschappijleer en wat moeten kandidaten weten om met deze vraagstellingen om te kunnen gaan?

Voorbeeld: Als bij elk thema de vraag aan de orde komt naar de visies van politieke partijen op een bepaald probleem, is het van belang dat leerlingen weten wat de betekenis is (kan zijn) van politieke opvattingen of ideologieën bij de beleidsbepaling.'

Herhaaldelijk is naar voren gebracht dat het thema Politieke Besluitvorming eigenlijk een themaoverstijgend karakter vertoont. Ik vraag me af of er wel veel theoretisch onderscheid is tussen deze, door de Structuurcommissie gekozen benadering en die van de Commissie Schnabel voor concepten, toegepast op contexten, resulterend in conceptspecifieke

concepten. De Commissie Schnabel kan – twintig jaar later – wel op een meer systematisch, sociaalwetenschappelijk begrippenkader van Sociologie en Politicologie voortbouwen, maar het substantiële verschil is niet zo groot als zwart-witdenkers willen doen voorkomen.

Willekeur

Het derde punt is het door Philippens genoemde willekeurige karakter van gekozen thema's. Ik heb zelf als docent een aantal jaren in de Structuurcommissie meegedraaid. Ik weet hoe secuur en weloverwogen tijd werd genomen om tot een nieuw thema te komen. De criteria waren ondermeer de volgende:

- Het moest om een concreet maatschappelijk en politiek probleem gaan.
- Er moest veel sociaalwetenschappelijke literatuur, achtergrondmateriaal over bestaan.
- Het thema moest aanleiding tot verduidelijking van relevante sociaalwetenschappelijke noties en inzichten geven.
- Er moest een relatie met fundamentele problemen van samenleven zijn.
- Het thema moest bij de eigen ervaringswereld van de leerlingen aansluiten.
- Het thema moest op meso- en macroniveau aan de orde kunnen worden gesteld.
- Over de oplossing van het probleem bestaan uiteenlopende visies.

Bij wetenschappers en lerarenopleidingen werd altijd uitgebreid advies ingewonnen. (Ik herinner me in dit verband hoe Philippens zelf enthousiast op de keuze voor *Milieu*

reageerde, maar dat terzijde: een ieder selecteert zo zijn eigen historische feiten.)

Willekeurig tewerk gaan? Nee, ook niet bij de vaststelling van de eindtermen. Tal van wetenschappers werd om advies gevraagd. De eindtermen werden pas na een tiental ronden en na consultatie van wetenschappers, de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) en lerarenopleidingen vastgesteld. Het commentaar (ook van de immer betrokken reagerende Philippens: wat dat betreft chapeau!) werd altijd open en eerlijk bediscussieerd en in verbeterde versies opgenomen. Soms werd het werk aan vakdeskundigen uitbesteed. Philippens zelf, die het heel jammer vond dat hij niet in de commissie zat, mocht een nieuwe versie van Massamedia maken. Helaas voor hem is er nauwelijks iets van overgenomen. Zijn warrige terminologie vond terecht geen genade bij de Structuurcommissie. Dat zal hij niet leuk hebben gevonden, maar men moet wel erg haatdragend zijn om dan een grote geschiedvervalsing te willen plegen. Ik vind dat misplaatst, onbehoorlijk en onproductief. Een kleine Hollandse tragedie? ■

Noot

1. Bijdrage van de secretaris van de Structuurcommissie Hans Dieteren aan de Werkgroep Eindtermen en Kwaliteitsbewaking van het VELON-congres, 1989.

Henk Postma is docent Maatschappijleer aan het Bonaventuracollege in Leiden. Hij maakte van 1989 tot 1994 deel uit van de Structuurcommissie.

ZOJUIST VERSCHENEN:

Onderwijskrant Europa

Het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) heeft een onderwijskrant over Europa gemaakt. Er zijn twee versies: één voor havo/vwo en één voor het vmbo.

Een greep uit de inhoud:

- Hoe ziet de toekomst van de Europese Unie eruit?
- Wat verandert er door het Hervormingsverdrag?
- Wat merk je van Europese regels?
- Test: wat weet jij van Europa?
- Hoe zien mensen uit andere landen Europa?

De onderwijskrant Europa telt 8 pagina's en is te bestellen als pakket van 35 exemplaren. De prijs van het pakket bedraagt € 43,-. De verzendkosten zijn hierbij inbegrepen.

Voor meer informatie kunt u terecht op de nieuwspagina van www.maatschappijenpolitiek.nl. Direct bestellen kan natuurlijk ook! Een mail naar bestel@publiek-politiek.nl is voldoende. Vermeld hierbij het aantal pakketten en de gewenste versie.

Gratis extra krant!

Het IPP werkt ook aan een krant met vier scenario's voor de toekomst van Europa. Als u nu een pakket onderwijskranten bestelt, ontvangt u dat pakket in december. Daarnaast krijgt u in februari 2008 gratis een pakket scenariokranten (inclusief docentenhandleiding) toegestuurd.

VERNIEUWDE ONDERWIJSKRANT URUZGAN

De onderwijskrant over Uruzgan is opnieuw verkrijgbaar. De inhoud is geactualiseerd. In de gewijzigde herdruk ligt de nadruk op de vraag of de Nederlandse soldaten in Uruzgan moeten blijven, of niet. Werken de soldaten aan wederopbouw of is het vooral een vechtmisssie? Verder komt aan de orde hoe de huidige situatie in Afghanistan is ontstaan en welke andere landen en organisaties zich met het land bemoeien. Aan de hand van opdrachten laat de krant leerlingen hun eigen mening vormen over de missie. De onderwijskrant voor de bovenbouw van havo/vwo telt 12 pagina's en is te bestellen als pakket van 35 exemplaren. De prijs van het pakket bedraagt € 43,-. De verzendkosten zijn hierbij inbegrepen. U vindt meer informatie op de nieuwspagina van www.maatschappijenpolitiek.nl. U kunt één of meerdere pakketten kranten bestellen door een mail te sturen naar bestel@publiek-politiek.nl.

Oude koeien

Een verademing noemt Huub Philippens het nieuwe programma Maatschappijwetenschappen en vervolgens schrijft hij een feuilleton verdeeld over maar liefst drie nummers van *Maatschappij & Politiek* over hoe het allemaal zo is gekomen. Duidelijk wordt dat hij zichzelf een visionaire rol toedicht omdat hij altijd al wist dat het deze kant op moest met het vak. Geen als los zand aan elkaar hangende thema's, maar een vak met een basis in de sociale wetenschappen. Daar heeft Philippens ook altijd vol overgave voor gestreden, zo blijkt uit zijn artikel.

Hoewel ik het zelf altijd een stuk chiquer vind als anderen dergelijke positieve stukken over je schrijven, heb ik daar op zichzelf geen bezwaar tegen. Philippens had blijkbaar gelijk en heeft uiteindelijk gelijk gekregen. Prima om dat nog eens even op te schrijven en anderen daar op te wijzen. Ook prima om kritiek te formuleren op het nieuwe programma zoals het er nu ligt en suggesties ter verbetering naar voren te brengen.

Een stuk minder prima vind ik het om een soort eindeloze Ajax-Feyenoord-geschiedenis op te rakelen; waarin ik Tilburg voor het gemak maar even Feyenoord noem, omdat ik niet heel veel verstand van voetbal heb en de tegenstelling Ajax-Willem II toch minder tot de verbeelding spreekt (... ik hoop dat ik nu niemand in Tilburg heb beledigd). Philippens heeft beduidend minder moeite met het beledigen van Tilburg, zo blijkt uit zijn stuk. Tilburg staat voor hem voor theorie'tjes, gedetailleerde eindeloze eindtermen, lonken naar Den Haag, je laten leiden door de sensatiezucht van leerlingen, voortmodderen, enzovoort.

Misschien heeft Philippens wel gelijk. Dat kan ik niet beoordelen. Ik zou me uitgebreid in deze geschiedenis kunnen verdiepen, maar – en dat is mijn punt – dat wil ik helemaal niet. Dit is mijn zesde jaar voor de klas, ik ben een zogeheten echte zij-instromer, en ik wil in mijn vakblad interessante stukken lezen over het vak Maatschappijleer, over de ontwikkelingen van Maatschappijwetenschappen en over tal van andere vakgerelateerde zaken. Ik wil niet drie nummers lang lezen over oude koeien die uit een sloot worden gehaald. Oude koeien die ik niet ken en dat wil ik graag zo houden.

Anique ter Welle

Anique ter Welle is als docent Maatschappijleer verbonden aan het Montessori Lyceum Amsterdam.

Correctie

In het themanummer over Rechtspraak (oktober 2007) zijn in het artikel 'Maatschappijleer en rechtspraak' de antwoordmogelijkheden voor de vraag 'Wat doet een rechter?' (pagina 11) verkeerd weergegeven. De juiste antwoorden zijn:

- hij beslist wie er gelijk heeft bij conflicten tussen mensen en organisaties
- hij beslist of een verdachte schuldig is
- hij bepaalt welke straf een verdachte krijgt als hij schuldig is

OOK VAN HET IPP

www.allesoverdeverkiezingen.nl

www.dehaagsetribune.nl

www.hoegaanwestemmen.nl

www.laatjestemhoren.eu

www.participatiewijzer.nl

www.politeia.nl

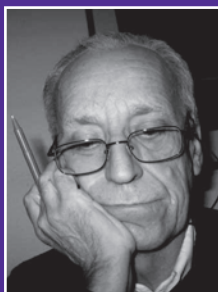
www.stemmentracker.nl

www.stemwijzer.nl

www.testbeeldeuropa.nl

www.verkiezingsaffiches.nl

www.wegwijsdagen.nl

(Foto: Keen van Rossum)

Macht in Watts

Macht is het vermogen een ander te laten doen wat hij uit zichzelf niet zou hebben gedaan of te verhinderen te doen wat hij uit zichzelf wel zou hebben gedaan.

Macht als vermogen, dat vind ik nog steeds de beste, want bijna natuurkundige definitie. Hij is gevoelsneutraal, heel belangrijk voor zo'n emotioneel beladen begrip, en je kunt hem in de klas goed illustreren.

Ik vraag een leerling naar het bord te komen en daar het woord *macht* op te krijten. Op weg naar voren moet hij omlopen, omdat ik, schijnbaar toevallig, door mijn aanwezigheid tussen de tafeltjes zijn kortste weg versper. Als het woord op het bord staat en de leerling weer op zijn plaats zit vraag ik: in welke opzichten heb ik nu macht over jou gehad? Zijn antwoord bevat nooit dat ene, simpele feit dat hij door mijn toedoen een andere route heeft moeten nemen.

Men kiest bij het definiëren van macht altijd een veel te laag abstractieniveau. Het gaat direct over *machtsmiddelen* als gezag, geweld en dwang, en liefst nog over het *misbruik* daarvan. Wat ik de leerlingen vooral wil laten beseffen is dat je ook macht nodig hebt om *goede* dingen te doen, om idealen te verwezenlijken. Macht is het vermogen mensen iets te laten doen waar ze uit zichzelf niet waren opgekomen of, sterker nog, waar ze oorspronkelijk zelfs tegen waren. Politiek heet dat.

Machtspolitiek is dus eigenlijk een pleonasme.

Grom

Nieuws van het bestuur

Op zaterdag 20 oktober werd een opiniebijdrage van de secretaris van de NVLM in dagblad *Trouw* geplaatst met als titel: 'Van Bijsterveldt luistert terecht niet naar Wientjes'. Omdat hierin helder wordt verwoord hoe het NVLM-bestuur het advies van de profielcommissies beoordeelt, vindt u hier nogmaals de integrale versie van die tekst.

'In 'Podium' van 13 oktober pleitten vertegenwoordigers van het hoger onderwijs en het bedrijfsleven voor een inhoudelijke bespreking van het advies van de twee profielcommissies die het aantal studieprofielen in de bovenbouw van havo/vwo willen beperken.

Zij verwijten staatssecretaris Van Bijsterveldt dat ze het advies direct naar de prullenbak verwijst. Opvallend is dat geen van de ondertekenaars van het artikel uit het voortgezet onderwijs komt. Leraren en schoolleiders zijn blijkbaar wél gelukkig met het kordate besluit van de staatssecretaris.

De profielcommissies hebben hun hand overspeeld: zij stellen voor havo en vwo weer volledig op hun kop te zetten. Docenten en schoolleiders willen daar niets van weten; de Algemene Onderwijsbond én de VO-raad vinden het advies onuitvoerbaar. Natuurlijk valt er voor een aantal voorstellen van de profielcommissies iets te zeggen. De aandacht voor natuur en techniek en voor een betere door-

stroming van havo/vwo naar de gedragswetenschappen zijn positief. Dat bedrijfsleven en hoger onderwijs voor een breed basispakket zijn is ook toe te juichen. Het advies maakt echter van dit brede basispakket een onduidelijk mengmoesje. Voor algemeen vormende vakken als Maatschappijleer en Geschiedenis heeft dat grote gevolgen.

Maatschappijleer moet volgens het advies verdwijnen. In plaats daarvan willen de commissies een nieuw vak: Maatschappijkennis. Dit vak moet worden opgebouwd uit basale kennis op het gebied van Aardrijkskunde, Geschiedenis, Economie, Maatschappijleer én Filosofie. Natuurlijk mogen docenten van ál deze vakken Maatschappijkennis geven.

Straks doen de economen de Tweede Wereldoorlog en buigen docenten Aardrijkskunde zich over de rechtsstaat. Maatschappijkennis dreigt een allegaartje van zeer uiteenlopende modules te worden. Ook Geschiedenis moet worden verbreed met elementen uit Aardrijkskunde, Economie, Maatschappijleer en Filosofie.

Geschiedenis mag geen geschiedenis meer zijn. Het vak Natuurkennis, dat door de profielcommissies wordt voorgesteld, lijkt een mengeling te worden van alle natuurwetenschappelijke vakken. Docenten Natuurkunde, Scheikunde, Biologie, Aardrijkskunde, Informatica én Algemene Natuurwetenschappen mogen het geven. We hebben nu nog vakkundige docenten die met enthousiasme Maatschappijleer, Economie of Aardrijkskunde geven, maar de profielcommissies willen daar blijkbaar van af. Als een docent Aardrijkskunde zich binnen het vak Maatschappijkennis over de macro-economische ontwik-

kelingen moet buigen die de docent Economie liever zelf uitlegt, zijn we ver van huis.

De werkgevers en het hoger onderwijs hebben er belang bij dat leerlingen de middelbare school met de juiste bagage verlaten. Zij denken dat te bereiken door het advies van de profielcommissies uit de prullenbak te vissen, maar daarmee slaan ze de plank behoorlijk mis.

Goed onderwijs begint met docenten die met enthousiasme hun vak overbrengen. Vertegenwoordigers van werkgevers, hoger onderwijs en wetenschap zouden dat moeten weten. De Tweede Kamer kan dus beter naar leraren en schoolleiders luisteren en het advies van de profielcommissies in de prullenbak laten.'

Coen Gelinck

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter

telefoon: 0346-262888

e-mail: a.pormes@brokledede.nl

Coen Gelinck, secretaris

Nieuwe Prinsengracht 78 II

1018 VV Amsterdam

telefoon: 020-6866972

e-mail: coen@wxs.nl

Tom Stroobach, penningmeester

telefoon: 0320-249481

e-mail: tstroobach@hotmail.com

Ingrid Faas, ledenadministratie

ingridfaas@gmail.com

Rob van Otterdijk

r.vanotterdijk@chello.nl

Regula Rexwinkel

rexraats@planet.nl

Hans Teunissen

h.teunissen@denassau.nl

Glenn Truideman

gmtruideman@home.nl

Felix van Vugt

felix.vanvugt@tiscali.nl

www.nvlm.nl

Girorekening NVLM: 1889654

Fotowedstrijd: Jij & Europa

Weten jongeren dat de Europese Unie (EU) ervoor zorgt dat je in het buitenland goedkoop kan bellen of dat het door de Unie eenvoudiger is om in het buitenland te gaan studeren of stage te lopen? Van november tot en met februari organiseert Schooltv in samenwerking met de Vertegenwoordiging van de Europese Commissie in Nederland een fotowedstrijd voor scholieren. De hoofdprijs is een compleet verzorgde reis voor de hele klas naar Brussel. De fotowedstrijd *Jij & Europa* sluit aan bij de serie *Focus op de Maatschappij* (aflevering 19) en de serie *EU-Geografie*. Aan de hand van deze wedstrijd kunnen docenten Maatschappijleer, Geschiedenis en Aardrijkskunde hun leerlingen laten nadenken over de plaats van *Europa* in hun eigen leven. Dit resulteert in een in de klas te bespreken foto of collage; zoals een project dat door de Europese Unie wordt gesubsidieerd of van het resultaat van Europees beleid (standaardisering van voedsel-etiketten of het verbieden van dierproeven en dergelijke). Alle foto's worden geplaatst op *Eigenwijzer.nl*, de *Schooltv-portal* voor het voortgezet onderwijs.

Een deskundige jury onder leiding van een topfotograaf bepaalt welke van de inzendingen de beste is. De winnaar gaat met de hele klas een dag naar Brussel. Hier wordt onder andere een bezoek gebracht aan de Europese Commissie en het Europees Parlement. De tweede prijs is een dag met de klas naar Den Haag. Leerlingen kunnen dan zelf eens plaatsnemen op de zetels in de Tweede Kamer.

Meedoen is heel eenvoudig. Ga naar *Eigenwijzer.nl/focus* en bekijk de foto-opdracht.

Hier staan ook extra tips en trucs en het reglement van de wedstrijd. Onder het thema *Europa* kunnen leerlingen in de klas aan de slag met de wedstrijd. De foto of collage moet voor 1 maart 2008 worden verzonden naar *eigenwijzer@teleacnot.nl*. Na 15 maart ontvangt de winnaar en zijn of haar school bericht. Informatie: Carolien Parigger (*carolien.parigger@teleacnot.nl*).

Grondwet toegankelijk

De Grondwet is voor de meeste Nederlanders onbegrijpelijk. Sommige mensen denken dat juridische taal ingewikkeld moet zijn. Dit is een misverstand. Volgens een beroemde Amerikaanse jurist moet de taal van het recht begrijpelijk zijn voor degenen die het recht moeten gehoorzamen. Daarom heeft een groep van taalkundigen en juristen de handen ineen geslagen. Zij hebben de Nederlandse Grondwet in eenvoudig Nederlands *vertaald* en bij elk artikel een korte toelichting in begrijpelijke taal geschreven.

De Grondwet in eenvoudig Nederlands is voor iedereen die wil weten wat er in de Nederlandse Grondwet staat en die wil weten wat de belangrijkste regels van ons land zijn, waaraan de overheid en alle burgers zich moeten houden. Dit boek is voor vmbo-leerlingen, voetballers, soapactrices, politici, secretaresses, topambtenaren, leraren Maatschappijleer enzovoorts. W. Visser (e.a.), *De Grondwet in eenvoudig Nederlands*, Sdu Uitgevers, Den Haag 2007. Informatie: *www.sdu.nl*.

**Het komende nummer van
Maatschappij & Politiek
verschijnt op 18 februari.**

**De redactie wenst u
prettige feestdagen.**

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Coen Gelinck, Iris Gerdez, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Gerard van Rossum, Matthijs van Waveren, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Foto omslag

Nationale Beeldbank, Amsterdam

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,
Prinsengracht 911-915
1017 KD Amsterdam
telefoon 020 521 76 00
e-mail: *uitgeverij@publiek-politiek.nl*

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek
Prinsengracht 911-915
1017 KD Amsterdam
telefoon 020 521 76 00
e-mail: *menp@publiek-politiek.nl*

Abonnementenprijs M & P

€40,75 per jaar, Studenten €35,30, scholen en instellingen €44,90. M & P verschijnt acht keer per jaar. Losse nummers €5,40 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winst oogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen op diskette of per e-mail naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

de Rechtspraak

CD-ROM

Educatie over rechtspraak

1. [Kennisniveau en beeldvorming rechtspraak](#)
2. [Demo \[www.rechtvoorjou.nl\]\(http://www.rechtvoorjou.nl\)](#)
3. [Het stripmagazine Terecht!](#)
4. [Een bezoek aan de rechtbank](#)
5. [Film 'Een weloverwogen oordeel'](#)
6. [Lesbrief rechtspraak](#)

Beste docent,

Uit recent onderzoek van de Rechtspraak onder 1.500 bovenbouw-scholieren blijkt dat de kennis van jongeren over rechtspraak gering is. Niet alleen de Rechtspraak maakt zich hier zorgen over. In juli 2007 ontving de Rechtspraak een brief van minister Ter Horst (Binnenlandse Zaken) waarin ze haar zorgen uitspreekt over de kennis, houding en vaardigheden van jonge burgers ten aanzien van democratie en rechtsstaat naar aanleiding van het onderzoek 'Jonge burgers en democratie'. Om het vertrouwen van burgers in de Nederlandse rechtspraak te behouden is het belangrijk dat zij begrijpen wat een rechter doet en wat rechtspraak inhoudt. Jongeren zijn de burgers van de toekomst en de rechterlijke macht – de Rechtspraak- vindt het daarom belangrijk bij te dragen aan educatie over rechtspraak.

School is de aangewezen plek om iets over de Nederlandse rechtsstaat te leren. Jongeren geven in het eerstgenoemde onderzoek aan rechtspraak een interessant maar ook moeilijk onderwerp te vinden. Ze prefereren minder traditionele leermethoden om de

leerstof eigen te maken. Een bezoek aan de rechtbank spreekt erg tot de verbeelding en dit draagt ook aantoonbaar bij aan (blijvende) kennis.

Deze onderzoeksresultaten hebben voor de Rechtspraak de aanleiding gevormd om speciaal informatiemateriaal te ontwikkelen voor jongeren. Het bijwonen van een rechtszaak, de internetsite www.rechtvoorjou.nl, het stripmagazine TeRecht! en de film 'Een weloverwogen oordeel' kunnen in of als aanvulling op de lessen over rechtspraak en rechtsstaat worden ingezet.

Begin oktober ontvangen alle vo-scholen in Nederland een cd-rom 'educatie over rechtspraak' met meer informatie hierover. Ook ontvangen de scholen een exemplaar van het stripmagazine 'TeRecht! Over rechtspraak in Nederland'. Meer exemplaren voor uw leerlingen, kunt u gratis bij de rechtbank in uw buurt bestellen. Hebt u de cd-rom en de strip niet ontvangen of wenst u meer informatie? Stuur een mail naar: voorlichting@rechtspraak.nl.

